

Kapcsolatok a lakótelepen

1981–85. között az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete nagyszabású empirikus vizsgálatot végzett Salgótarjában. Többéves kutatásunk során arra a megállapításra jutottunk, hogy a város a település- és társadalomfejlődés sajátos irányát – talán modelljét – képviseli. Salgótarjában jól nyomon követhetők mind a munkamegosztást, mind a város fejlődést-fejlesztést alakító legfontosabb gazdasági és társadalmi tényezők.

Tökintettel arra, hogy a városlakók egyre nagyobb hányada él lakótelepeken és ez Salgótarjában is megfigyelhető, kutatásunkban részletesen vizsgáltuk a lakótelepen élő munkáscsaládok életmódját. A rendelkezésünkre álló adatok alapján most a lakótelepi munkáscsaládok kapcsolatairól igyekszünk átfogó képet adni.

A lakóteleppel kapcsolatos, a közvéleményben meggyökeresedett sztereotípiák közül a leggyakoribb, hogy a lakótelep a maga tárgyi és szociális színterével az elidegenedés melegágya. E vélemény kialakításában és fennmaradásában komoly szerepet játszott a publicisztika, amely gyakorta tüzte tölthegyre a lakótelepi életmód visszásságait, de éltette, sőt ma is élteti ezt a felfogást, az ott élők tapasztalata. A szegedi kontroll csoportban az egyik megkérdezett így summázta véleményét: „Egy lakótelepen ez mindenütt így van, mindenki rohan, mindenki siet, tele van gonddal. Rohan az ember, megycsak lehajtott fejjel, föllöki inkább a másikat, se nem köszön senkinek se. Bevágja az ajtót, kész, az ő részéről el van intézve. Ez így van. Sajnos, annyira rohanunk, annyira sietünk valahová, de az egész ország. Kivételet azok a részek, külkerti részek, ahol még megvan az a régi jó szokás, hogy a szomszédok összejárnak, segítenek egymáson, ugye?! Itt benn az ember csak szalad, szalad, idegeskedik, el van foglalva a saját problémájával, most hozzák a fűtésszámlát, most nincs fizetés, mit tudom én, jön a karácsony, venni kellene ezt, venni kellene azt, nincsen rá pénz. Szóval egyszerűen rohanunk. . .”

Nem vitatjuk, hogy a lakótelepi népesség heterogén összetétele, egy-egy kisebb lakóterületi egység tagjainak teljesen véletlen kiválasztódása, a rétegspecifikus életmód jegyei a lakótelepi népesség jövedelmi viszonyaiból, életkörülményeiből következő „hajtás” és a szinte kényszer jellegű takarékoság és az ehhez társuló gyakran nem szerencsés építészeti megoldások kedvező lehetőségeket teremtenek az elzárkózás, a befeléfordulás, végletes formájában az elmagányosodás jelensége számára. A jelenségekkel szembeni tiltakozást, megdöbbenést hangsúlyossá teszi a településforma lehetősége és valósága közötti ellentmondás: viszonylag kis területen emberek ezrei laknak együtt, ugyanakkor sok-sok ember érzi magát egyedül, bajában és örömeiben teljesen magárahagyottnak másoktól – akik talán szintoly egyedül érzik magukat – karnyújtásnyi távolságra. Ezt az ellentmondást a felszínen mozgó köznapi gondolkodás érthetően nem tudja sem feloldani,

sem elfogadni, és egyértelműen a lakótelepi életmód számlájára írja. Eközben megfedkeznek arról, hogy az elzárkózás korábbi formái, például az én házam az én váram jelszóval jellemezhető felfogás nem lakótelepi termék. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a városfejlődés e szervesetlen képződményében is végbe ment a mennyiségi változások minőségbe történő átcsapása; a lakótelep emberek nagy tömegét – olykor egy (kisebb) városnyi népességet – fogta össze egyetlen nagy differenciálatlan építészeti egységbe és nem számoltunk azzal, hogy ezzel az urbanizáció keretei között egy új minőséget is teremtettünk. Mint ez gyakorta előfordult más esetekben is, az új minőség egy sor meglepő jelenséggel hívta fel magára a figyelmet. Tudtuk, hogy a városi életmód is kedvez a személytelen kapcsolatoknak, mégis meglepődtünk, amikor a lakótelepeken ezek tömegeivel találkozotunk. Ismert volt, hogy a városi közegben – a kapcsolatok lazább volta, felületessége miatt – nehezebben vagy alig érvényesült a társadalmi kontroll, mégis furcsállottuk, hogy ez a lakótelepeken – ahol jó ideig szinte mindenki a teljes ismeretlenségben élt – még hatványozottabban igaz. Kutatók már korábban felhívták a figyelmet arra, hogy szinte minden rétegben megfigyelhető „hajtás” az életfeltételek megteremtéséért vagy javításáért ellene hat a társadalmilag kívánatosnak tekintett életmód kialakulásának, de igazán csak akkor figyeltünk fel erre, amikor a lakótelepeken ezres nagyságrendben vált vizsgálhatóvá a „semmire nincs időm, mert hajtani kell” magatartás. A problémák további felsorakoztatása helyett szeretnénk megfogalmazni véleményünket, ezzel kapcsolatban: a lakótelepi életmód számos visszássága egyáltalán nem lakótelepi sajátosság és nem csak a lakótelepi életmódban figyelhető meg, viszont a méretbeli különbségek miatt itt sokkal szembetűnőbbek, mint másutt. Vannak ugyanakkor olyan lakótelepi sajátosságok, melyek oka a lakótelepek szervesetlen keletkezésében keresendő. A szociális összetétel, a betelepítés esetlegessége, a helyi szervezet hiánya vagy késői keletkezése hosszabb-rövidebb ideig akadályát jelenti a helyi érdekek megfogalmazódásának, a helyi közösségek keletkezésének. Véleményünk szerint azonban sem a szociális, sem a tárgyi szintér nem predesztinál egy közösségellenes életmódra, nem zárja ki a közös érdekeken, érdeklődésen, térbeli közelségen stb. alapuló kisebb-nagyobb közösségek létrejöttét. Most – konkrét adataink segítségével – arra keresünk választ, hogy Salgótarján lakótelepein kitapinthatók-e ezek a pozitív és negatív tendenciák.

Kiinduló hipotéziseink egyikében azt fogalmaztuk meg, hogy azokon a lakótelepeken, ahol az egyes lakóegységeket *nem csupán az együttlakás ténye* köti össze, ott könnyebben és gyorsabban kialakulnak a helyi kapcsolatok, kisebb-nagyobb közösségek. Salgótarjánban, a régi kolóniák tradíciója, valamint a vállalatok ma is érvényesülő szemlélete és gyakorlata kedvező szerepet biztosít olyan lakóegységek kialakulásának, ahol a közös munkahely az a fontos összekötő kapocs, amely sok esetben katalizátora a *közösségi kapcsolatok* kiépülésének. Egyik interjúalanyunk így beszél erről: „Talán egy családot mondhatnék, aki itt az egész lépcsőházban kiválik, ilyen van mindenhol, de itt még olyan sincs, hogy egyik szomszéd nem beszél a másikkal, szóval itt nagyon jó az összetartás, üvegyáriak vagyunk, kis kollektíva. Üvegyáriak vagyunk, itt mindenki ismer mindenkit. Nemcsak minket, a szülcinket is, mindenki mindenkit. S talán ez adja az ilyen közeli

kapcsolatok, jobb viszonyok kialakítását. . . Itt még van olyan, hogy ki-
ülünk a padra is, szóval biztosan azért van így, mert mindenki mindenkit
ismer. Itt akárkit megkérdeznek mindenki meg tudja mondani, hogy akár-
ki hol lakik.”

Természetesen a munkahelyi ismeretség önmagában nem garancia egy jó
kollektíva létrejöttére, de mindenesetre egy lehetséges kiindulópont, amely
az objektív körülmények tekintetében is bizonyos hasonlóságot jelent. Például
műszakbeosztás, az üzem által nyújtott szolgáltatások, juttatások stb.
E lehetőségből azonban csak akkor lesz realitás, ha a lakók maguk is töre-
kednek kapcsolatok kialakítására és fenntartására. Néhány olyan házat, il-
letve lépcsőházat találtunk, ahol igazán jó kollektíva alakult ki. Ez álta-
lában nem látványos külsőségekben nyilvánul meg, hanem olyan apró moz-
zanatokban, melyről egyik interjúalanyunk így beszélt: „Mindenkivel jó vi-
szonyunk van az egész házban. Szeretnek bennünket. Teljes kétségbeesés
volt a lakáscserével, hova sikerül. (A család néhány hónappal az interjú
készítése előtt költözött ugyanabban a lépcsőházban nagyobb lakásba.
Üvegyáriak.) Mert: ó, el ne menjenek innen a házból! Az egész hurcol-
kodásunk úgy zajlott le, hogy én fönt adogattam, ő pedig itt lent pakolta,
és állandóan mindenki jött-ment, és mi senkinek nem szóltunk, de itt
mindenki hurcolkodott. Egy délután, 4-5 óra alatt az egész lakás ki lett
ürítve.” Ugyancsak üvegyári házban készült az interjú, amelyből a kö-
vetkező részletet idézzük: „Itt olyan lakás van, hogy itt már nem szégyen
az, hogy »jaj elfogyott a cukrom, adjál már egy pohárral!« Nagyon szere-
tek itt lakni, mivel én falun nevelkedtem, 14 éves voltam, mikor ide ke-
rültünk Tarjánba, és én ehhez voltam szokva falun. És ez még egy olyan
lakás. Ha most kiáll egy gereblyézni, akkor biztos, hogy öt perc múlva tí-
zen mellette vannak, vagy legalábbis, aki itthon van, azok mennek.” (Ter-
mészetesen nemcsak ilyen lakóházak vannak, ennek bizonyítására éppen ide
kíváncozik egy rövid részlet egy másik interjúból: „Nem tudom látta-e azt
az élősövényt a ház előtt? Hoztak 150 darabot. Az egyik közös képviselő
ültette, és itt állnak a ház előtt: hát Lajos csinálod? Jaj, de szép lesz!
és az ő részükről el van intézve.”)

A kollektív kapcsolatoknak van egy sajátos formája, amit *latens* vi-
szonynak neveznénk. Ennek mibenlétét nagyon jól adja vissza a követke-
ző interjúrészlet. „A lakókkal nagyon nagy kapcsolat nincs, de harag sincs...
megértjük egymást mindenkivel. . . nem járunk egymáshoz. . . Én azt hi-
szem, amikor hazajön az ember a munkából, van mit tenni-venni, ahol
család van, és itt azért a legtöbb helyen van család. Szeretjük, tiszteljük
egymást, csúnya dolog is volna, hogy egy helyen dolgozunk, egy vállalat-
nál (ez megint a síküvegyár), és akkor együk, marjuk egymást. Itt ilyen
nincs.” Az interjú további részében kiderült, hogy a családot néhány évvel
ezelőtt rettenetes csapás érte, középiskolás fiuk tornaórán baleset követ-
keztében meghalt. És ekkor kezdett funkcionálni ez az általunk *latens*-
nek nevezett közösség. „Bizony nagyon sokszor van úgy, hogy egyedül van
a gyerek (ez a kisebbik fiú, 11 éves) délután idchaza. De nincs egyedül,
mert tudom, hogy itt a társaság is figyel és szereti és tényleg, ha már nem
látják, vagy nem hallják, mert magnózik, akkor keresik. . . Örülök, hogy
mégsincs egyedül. . . És tényleg olyan aranyosak voltak a lakók, hogy kér-
ték a segítséget, látták, hogy nagyon le voltunk rombolódva, hogy miben
tudnak segíteni. . . Ez nekünk nagyon jó volt.”

Mint a rövid részletből is kitűnik, a kapcsolatban nem egy-egy család vesz részt, hanem szinte az egész lakóközösség. A kapcsolat megnyilvánulási formái között már csak a résztvevők nagy száma miatt sem jellemző a gyakori összejárás, de a résztvevők számon tartják egymást, figyelemmel kísérik életük alakulását, szükség esetén bárki segítséget nyújt az arra rászorulóknak. Ez természetesen nem zárja ki, hogy ilyen kollektívisztikus kapcsolatokon belül szorosabb barátságok kötődjenek, egyes családok illetve családtagok között, de nem tekinthető jellemzőnek. Más házakban, ahol nincs erre igény, a munkahelyi összetartozás ellenére sem jön létre szorosabb kapcsolat az együttlakók között. Találtunk arra is példát, hogy csupán az együttlakás ténye és néhány ember találékonysága, szervezőkészsége nemcsak nagyszerű lakókollektívát kovácsolt egybe, de klubot építettek a ház nem megfelelően kihasznált helyiségében. A kérdőíves megkérdezés ehhez nem nyújt támpontot, de az interjúk egyértelműen tanúsítják, hogy az objektív adottságok mellett nagy szerepe van a szubjektív tényezőknek: az együttlakók készségének, nyitottságának, és legalább egy ember aktív kezdeményező-készségének, ötleteinek. E feltételek szerencsés összetalálkozása esetén, a lakótelepen is kialakulnak nagyon kellemes emberi kapcsolatok, kisebb-nagyobb kollektívák.

Az egy-két családot összekötő jó szomszédság vagy *barátság* létrejöttéhez elegendő a kapcsolatban részt vevők szimpátiája, valamilyen közös érintkezési pont felismerése. Ilyen jellegű kapcsolatot is sokat találtunk. Ezek minősége, mélysége, bensősége volta főként a résztvevők kapcsolatremtő készségétől, a kapcsolattal szemben támasztott igényeiktől függ. Volt olyan család, amely szinte testvéries összetartozásról számolt be: „A szomszédoméknak volt kocsik, nekünk sátor, és így közösen oldottuk meg a kirándulást. A benzinpénzt azt mindig megfizettük, szóval közösen. Nagyon jól megegyeztünk, így elfértünk a kocsiban, míg a gyerekek kicsik voltak. Nagyon jó szomszédok voltunk, sokan azt mondták, hogy testvérek vagyunk, mondták, hogy nem is igaz, hogy ilyen jó barátok legyünk. Voltak, akik majdnem azt lehet mondani, hogy irigyelték, hogy ilyen jó viszonyban vagyunk. . . Minden születésnapot akár nekünk, akár a szomszédoméknak, megtartunk.”

Akadtt olyan, aki a *barátság* és a kölcsönös segítség szép formáiról számolt be: „Van a lépcsőházban három család, szomszédok, velük jó viszonyban vagyunk, és összejárunk, eszünk, iszunk, beszélgetünk. A közvetlen szomszédainkkal vagyunk tényleg nagyon jó viszonyban. Van olyan eset, hogy egymásnak főzünk. Ilyen jó viszonyban vagyunk. Volt olyan eset, hogy én nagyon beteg voltam. . . és a két gyerek egyedül volt itthon, és a szomszédasszonyom, a Jutka átjött, kimosott, ellátta a gyerekeket, meg a férjemet. Szóval ilyen viszony van. Ha elmentünk üdülni, akkor főtt étellel várt bennünket, ha ők mentek el, akkor én vártam a kedvenc ételükkel. Ilyen viszonyunk van a szemben lévő szomszédunkkal. . .” Ez a kapcsolat az elmondottak alapján valóban mély, baráti, amelyben a résztvevőket már nemcsak a közös érdeklődés, a hasonló problémák tartják össze, hanem egy szavakban nehezen megfogalmazható mély érzelmi kontaktus is. Ismerik egymást a szó mélyebb értelmében is. Volt olyan *barátság*, amit a résztvevő családok már-már rokoni jellegű köteléssel is meg kívánták erősíteni, és a barátta vált szomszédokat választották a gyermek keresztszüleinek. Az interjúk – mint említettük – munkáscsaládokkal ké-

szültek. Ebben a társadalmi rétegben nem szokás az érzelmeket elemezni, „lelkizni”, ahogy mondani szokták. Mégis, amit néhány család kialakult baráti kapcsolatairól elmondott, az meggyőzött bennünket arról, hogy esetükben nagyon komolyan vett kapcsolatról van szó.

A kialakult kötődések egy része nem ilyen mély érzelmi kapcsolat, hanem – véleményünk szerint – inkább a *haverság* fogalmával jellemezhető. Nehéz pontosan elhatárolni a két fogalmat egymástól, de a haverság esetében a kapcsolat valamivel felszínesebb, inkább alkalmakhoz kapcsolódó. Osszejönnek alkalmanként, közösen szórakoznak, adott esetben segítenek is egymásnak. Az összetartozás érzését azonban inkább a közös létfeltételek, a közös programok tartják fenn, kevésbé fontosak az érzelmi kötődések, az azonos vagy hasonló lelki frekvencia. Ha valaki jópofa, tud valamelyest alkalmazkodni a társaság kialakult szabályaihoz, ha benne van a „balhétkban”, az már lehet haver. Ebből a típusú kapcsolatból jóval többet találtunk, sőt azt mondhatni, hogy ez tekinthető a leggyakoribbnak. E két fogalom megkülönböztetésének szükségességét részint az interjúk készítése során, részint a kérdőív elemzése során éreztük, értettük meg kissé elkésve. A kérdőívben még nem tettük meg ezt a distinkciót, a szomszédokkal kialakult jó kapcsolat megnevezésére két alternatívát adtunk: jószomszédi és baráti viszony. Az első összegzéskor már érezhető volt, hogy ez nem eléggé differenciált, ugyanis a kérdésre válaszolt 1723 fő és ebből 976 szomszédjához fűződő kapcsolatát barátinak minősítette. A kérdés nem egyetlen, hanem 5 szomszédra vonatkozott, a második szomszéddal kialakult kapcsolatot 894, a harmadikkal 706, a negyedikkel 555 és még az ötödikkel is 478 fő barátinak nevezte. Ez nyilvánvalóan nem lehet egy romantikus barátságfogalom, feltevésünk szerint ezeknek a kapcsolatoknak egy kisebb része tekinthető a szó igazi értelmében barátinak, és nagyobb része inkább az imént körvonalazott haverság fogalma alá tartozik. Ezt a véleményünket interjúkból vett néhány idézettel szeretnénk alátámasztani:

„Van-e olyan család a házban, akikkel összejárnak?”

– Hát van, mert azt nem mondhatom, hogy nincs, mert a két lány az én két lányommal egyidős és mondjuk ott elég jó a kapcsolat.

Vannak alkalmanként összejövetelek is?”

– Hát, születésnapok, névnapok, mit tudom én, de úgy különösebb nagy kapcsolatunk nincs.”

„Említette, hogy a házban vannak haverok. Ez a haverság hogyan alakult ki?”

– Hát szóval volt, amelyik spontán jött, magától, problémával. Föl kellene vinni egy szekrényt, ugyan jöjjön már segíteni! Vagy néha megállunk: szevasz, szevasz, beszélgetünk és akkor kijön, hogy hát koma, lenne egy kis problémám, ezt kellene csinálni, és akkor így kialakul. Akkot van olyan, hogy összejön egy névnapra egy társaság, olyanok is voltak, akik csak jó napot, jó napot. Akkor a következő összejövételre, hát mondjuk mint haver, hát csak nyiltabb volt az ember, tehát nem az, hogy na egy lakó, hanem hát már csak jobban ismerem.”

A haverság nemcsak gyakorisága miatt érdemel megkülönböztetett figyelmet. Ha tipizálni próbáljuk a kapcsolatokat, akkor a haverság a barátság és a jószomszédság között foglal helyet a kapcsolat érzelmi mélységét, intenzitását, funkcióit tekintve. Nem jelent általában olyan szoros kötődést, mint a barátság, viszont lakóhelyhez kötötten viszonylag rövid idő

alatt is kialakulhat. Míg az igazi barátságok rendszerint fiatalabb kortól datálódnak, és gyakran tér- és időbeli távolságok ellenére is fennmaradnak, addig a haverság felnőttkorban is gyakran létrejön, ha kialakulásának feltételei (szimpátia, hasonló érdeklődés, szakmai kontaktus, hasonló gondok, stb.) adottak. Ezért a lakótelepi kapcsolatokon belül a legfontosabb kapcsolatformának tartjuk. Funkciói nem merülnek ki a segítség különböző formáiban, emellett fontos szerepe van a napi kommunikációs szükséglet kielégítésében, a szabad idő házon vagy lakótelepen belüli eltöltésében, bizonyos fogyasztási, viselkedési minták kialakításában. A mintakövetésben és az ebből következő bizonyos mértékű nivellálódásban jelentős szerepe van ezeknek a kapcsolatoknak, melyeken keresztül a mintakövetés megvalósul. Ez a mintakövetés elsősorban a külsőséges dolgokban nyilvánul meg: hasonló lakásberendezés, alig eltérő ötletek a lakás kellemesebbé tételére, hasonló hobbik, amelyek részben okai, részben következményei a haverságnak. A haveri kapcsolatok olykor barátsággá mélyülnek, illetve barát hiányában vagy távollétében gyakran töltenek be olyan funkciókat is, amelyek eredetileg a barátság fogalmához és funkcióihoz tartoztak. Felszínre került családi konfliktusok esetén a haverok – mentalitásuknak, műveltségüknek megfelelő módon – megkísérelnek segítséget nyújtani. De sokkal nagyobb aktivitás észlelhető ebben a kapcsolattípusban, ha munkahelyi problémában, vagy a haveri körön belül felvetődött nem családi természetű gondról van szó. Részben ez is visszavezethető az érzelmi kitárulkozás alacsony készségére, e kapcsolatforma bizonyos mértékű felszínességére.

Az eddig elmondottak részben igazolják azt a hipotézisünket, hogy a *lakótelep* – legalább is általunk vizsgált régióban – nem tekinthető kapcsolatszegény területnek. A kérdőív adatai számokkal is megerősítik eddigi információinkat. Megkérdeztük, hogy „Vannak-e barátai a házban vagy a közelben?” A lakótelepi mintában 23,6 százalék válaszolt erre a kérdésre nemmel, 1,1 százalék ismeretlen, a többi, tehát 65,3 százalék, igennel felelt. Az igen és a nem válaszok is megoszlanak a különböző státusú csoportok között, de nem találtunk egyértelmű korrelanciát a barátok száma és az alkalmazás minősége között. A szellemi dolgozók és a szakmunkások, korábban is megfigyelt, hasonló attitűdjei itt is érvényesülnek: a szellemiek 43,7 százaléka, a szakmunkások 47,8 százaléka válaszolta, hogy három barátja van, míg a betanított munkások 24,6 százaléka és a segédmunkások 31,6 százaléka felelte ugyancsak. A baráttal nem rendelkezők között viszonylag magas a betanított munkások aránya saját csoportjukon belül is. Fontosnak találjuk, hogy lakótelepi mintán belül valamivel kedvezőbb képet kaptunk, mint a minta egészében illetve a városi, de nem lakótelepi mintában, sőt nem jobbakként, de nem is rosszabbakként az arányok, mint a Salgótarjánon kívül eső, lényegében falusias településeken, melyet pedig általában az emberi-baráti kapcsolatok mintájaként tartunk számon.

A baráti kapcsolatok számának egybevetése az iskolai végzettséggel eléggé nagy szórást mutat. Az egyértelműen kitűnik, hogy a 8 általános és középfokú végzettséggel rendelkezők illetve a felsőfokú végzettségűek tudnak a leginkább kapcsolatokat kialakítani, ők szerepelnek nagyobb arányban a két, illetve három baráttal rendelkezők csoportjában. (Ezeknél az adatoknál a barát fogalma alatt barát és haver egyaránt értendő.)

Érdekes képet mutatnak arra vonatkozó adataink, hogy az egyes társadalmi csoportoknál mi az alapja a barátkozásnak. A szellemi foglalkozásúaknál és a szakmunkások között a leggyakoribb válaszok: a szimpátia, az azonos érdeklődés és az azonos korosztály. Emellett fontos még a szomszédság, és a szakmai hasonlóság. A betanított- és segédmunkáscsoportoknál ennél fontosabb a rokon kapcsolat, a szomszédság és a munkatársi kapcsolat. (Százalékos arányát tekintve magas még a gyerekekre történő hivatkozás illetve a véletlen említése, de tekintettel a rendkívül alacsony abszolút számokra, ezek nem tekinthetők viszonyítási alapnak. A nagy szórás miatt egy-egy kategóriába olyan kevés egyed került, hogy ez nem értékelhető.) Ezt a kérdést a válaszban megjelölhető mindhárom barátira feltettük, és a válaszok a tendenciákat tekintve hasonló arányokat mutatnak. Különbség a válaszok hiányában fedezhető fel, az első barát esetében 23,6 százalék nem válaszolt a kérdésre, illetve nem nevezte meg a kapcsolat alapján, a második barát esetében ez az arány 34,8 százalék, míg a harmadik barátnál már 54 százalék. Ennek megfelelően természetesen csökkennek a pozitív válaszok, de ezeken belül az arányok lényegében változatlanok.

Az iskolai végzettség szerinti csoportosításban is megnehezíti az értelmezést, hogy kevesen kerültek egy-egy kategóriába, ezért módszertanilag is kifogásolható lenne az alacsony számokból messzemenő következtetéseket levonni. Három tendencia fogalmazható meg a túlértékelés veszélye nélkül:

- minden iskolai végzettség szerinti csoportban a legfontosabb a szomszédság;
- a 8 általános végzettségűek között magas arányban szerepel még a rokonság;
- a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknél gyakori még az azonos érdeklődés és a szakmai azonosság.

Előzetesen úgy gondoltuk, hogy a lakótelepen kialakult különféle kapcsolatok a mindennapi élet során felmerülő problémák, gondok megoldásában fontos szerepet játszanak. Feltételeztük, hogy az egymással baráti kapcsolatban állók segítséget nyújtanak egymásnak a háztartási, a kerthi munkákban, a gyermekgondozás feladataiban, szakmai problémák megoldásában stb. Ezért megkérdeztük, hogy miben segítenek egymásnak barátaikkal. A válaszok várakozáson aluli eredményt hoztak, s ez azért is meglepő, mert interjúalanyaink közléseikben többen is említették, hogy segítenek egymásnak barátaikkal. A kapott válaszok igen nagy és viszonylag egyenletes szórást mutatnak. Ez arra enged következtetni, hogy bár a segítség különböző formái léteznek és nem jelentéktelenek a baráti kapcsolatokban, de ennél fontosabbak a barátság egyéb funkciói, a baráti viszonyban állók magát a kapcsolatot tekintik elsőrendű fontosságúnak. A lakótelepeken élők számára ma is a baráti, haveri, jószomszédi kapcsolatok az egyén családon kívüli dimenzióit jelentik, melyek mélyen hozzátartoznak az ember társadalmi lény mivoltához.

A lakótelepi kapcsolatokban fontos típust jelent még a szomszédság, melyről a bevezető fejezetben már szóltunk. Vizsgálatunk megerősítette azt az általános tézist, hogy a szomszédság a lakótelepeken is élő kapcsolatforma, amely minőségét és funkcióit tekintve három csoportba oszt-

ható. Megkülönböztettünk jószomszédi, felületes és konfliktusokkal terhelt, feszült viszonyt.

A teljes minta 20,2 százaléka (347 fő), a lakótelepen élő megkérdezettek 17 százaléka (47 fő) mondta, hogy mindenkivel jószomszédi, viszonyban él. A legtöbb megkérdezett szomszédaival más-más kapcsolatot alakított ki. Minden települési formában és a minta egészében is a legtöbben a kapcsolatok mindhárom típusát megjelölték, utalva arra, hogy szomszédaikhoz való viszonyuk differenciált. A többség tehát részben a felületes, részben jószomszédi és részben baráti kapcsolatban áll szomszédaival. A lakótelepi mintában 44,2 százalék (122 fő), Salgótarján nem lakótelepen élők 45,8 százaléka (373 fő), a Salgótarján környékéről 48,3 százalék (266 fő) és e minta egészében 47,2 százalék (812 fő) válaszolt ily módon kérdésünkre.

Többen említették, hogy szomszédaikkal csak felületes kapcsolatban állnak, amely alapvetően információ- és időhiányra vezethető vissza. A „keveset tudunk egymásról”, „nincs időm szomszédolni, mert akkor az itthoni munka nem halad” típusú válaszok jól jellemzik ezt a viszonyt. Nem jelenti ez azt, hogy a családnak vagy az egyénnek nincsenek más típusú kapcsolatai, éppen ellenkezőleg. Akinck a közelben (házban, lakótelepen) baráti, haveri vagy rokoni kapcsolatai vannak, az természetesen kevésbé szorul a „csak szomszédok” segítségére, érthetően nincs igénye arra, hogy meglevő egyéb kapcsolatai mellett még szorosabb szomszédi viszonyt is kiépítsen. (Az interjúk során összesen három családot találtunk, akiknek semmilyen kapcsolatuk nem volt a lakótelepen.) A kérdőíves megkérdezés során a teljes mintából 372-en minősítették az első szomszéddal való kapcsolatukat felületesnek, a másodikkal 401, a harmadikkal 374, a negyedikkel 301 és az ötödikkal 276. Ezek a szomszédi kapcsolatok valóban csak a köszönésre, semmitmondó, néhány mondatos beszélgetésre vagy apró szívességekre, például posta átvétele, számla kifizetése stb. szorítkoznak.

A szomszédi kapcsolatok egy kisebb része feszült, melyek jelenlegi vagy régebbi konfliktusok következtében váltak ilyené. Ennek okai oly sokrétűek, hogy tipizálni aligha lehet őket, hiszen a gyerekek viszálykodásától kezdve az együttélés során megnyilvánuló minimális alkalmazkodási készség hiányán keresztül igen sokféle ok vezethet egy kapcsolat megromlásához. Anélkül, hogy menteni kívánnánk a lakótelepi helyzetet, szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a rossz szomszédság (mely állítólag török átok), nem lakótelepi specialitás. Az összes megkérdezetteink közül 190 válaszolta, hogy az első szomszédjával a viszony feszült, a másodikkal 144, a harmadikkal 76, a negyedikkel 75 és az ötödikkal 52.

Úgy véljük, az elemzett adatok és interjúk alapján megfogalmazható, hogy a lakótelepen élők is akkor érzik igazán jól magukat, ha kapcsolataik nem korlátozódnak csak a családra, illetve a rokonságra. Igényük van a megváltozott lakóhelyi környezetben is olyan emberi kapcsolatokra, melyek mintegy meghosszabbításait jelentik saját életterüknek. Igényeiket kielégítő képességeiktől, szükségleteiktől, kapcsolatteremtő készségüktől függően hosszabb-rövidebb idő alatt különböző minőségű és mennyiségű kapcsolatokat építenek ki és tartanak fenn. Ezek nem mutatnak lényeges különbségeket más települési formákban létező kapcsolatokhoz viszonyítva, nem jobbak, de nem is rosszabbak annál.